

Intervenció arqueològica al convent de Sant Francesc de Morella (Castelló). Un avanç dels resultats

Ferran Falomir Granell*

Resumen

En esta noticia avanzamos los resultados de la intervención realizada en el convento de Sant Francesc de Morella, describiendo brevemente los restos que creemos más significativos. Destacamos, entre estos, el enterramiento de época medieval localizado durante la excavación.

Abstract

This paper presents the results of the excavation which took place in the convent of Sant Francesc in Morella. There is a brief description of the remains that we consider the most significant, with special emphasis on the medieval burial site which was found during the excavation.

INTRODUCCIÓ

La construcció del futur Parador Nacional en Morella, en l'espai ocupat pels convents de les Agustines i de Sant Francesc, aprofitarà un espai la major part del qual en els últims anys havia estat degradant-se fins el present estat de ruïna. Aquest projecte de recuperació ha provocat la intervenció prèvia del Servei d'Investigacions Arqueològiques i Prehistòriques de la Diputació de Castelló per tal de delimitar l'abast de les restes arqueològiques en un espai on es construirà el futur Parador Nacional i que ha estat protagonista en els esdeveniments històrics ocorreguts en la història de la població.

En un marc de col·laboració entre la Diputació de Castelló i Paradors Nacionals, els treballs s'han desenvolupant des del novembre del 2003 fins l'abril del 2004; en un procés que encara no s'ha finalitzat i que es va plantejar com a continuació de la tasca duta a terme pels treballs arqueològics previs enca-

rregats per la mateixa Diputació durant el 2002 i 2003 (Ulloa, 2003).

L'actual fase de construcció del Parador té prevista la restauració definitiva del claustre del convent i la consolidació de les restes arquitectòniques del refectori, situat dins del mateix conjunt conventual.

ELS TREBALLS ARQUEOLÒGICS

La intervenció realitzada per nosaltres ha consistit en l'excavació de tres cales distribuïdes al llarg de tot l'ambient situat al sud de l'anomenat pati d'instrucció amb l'objectiu de documentar les successives transformacions d'aquest espai anteriors a les restes que romanen en l'actualitat. Aquesta zona del convent és, en principi, aliena a l'espai ocupat en època medieval. O més exactament, és un sector del qual no tenim notícies de la seva funció quant es va construir el nucli del convent i les posteriors ampliacions fins el segle XV.

* Servei d'Investigacions Arqueològiques i Prehistòriques. Diputació de Castelló. Complex Penyeta Roja, apartat 316. 12080 - Castelló de la Plana. <arqueologia@dipcas.es>

Aquest nucli principal del convent està constituït pel complex gòtic de l'església (restaurada en l'actualitat) i el claustre, acabats al segle XIV. Ja al segle XV es finalitza el conjunt amb la construcció de la sala capitular i el refectori, que tanquen al nord el complex del convent. A l'oest del claustre i fins el tram de muralla que baixa del castell des de la torre de La Pardala, podem deduir l'existència d'algunes dependències o espais l'ús dels quals estarien aprofitats per la comunitat de frares. Al sud, el carrer de l'Hospital, seria el límit imposat per la topografia antiga de tot el complex conventual als peus del castell.

No tenim notícies documentals de com estava distribuït aquest espai, i fins la nostra actuació tampoc no teníem constància de cap construcció en aquesta zona. En la nostra intervenció, concretament en la primera cala hem pogut documentar l'existència de dos murs construïts amb maçoneria de bona factura, fonamentats en el nivell natural, i que formarien part d'un edifici de certa entitat donades les seves mesures. La data de la construcció d'ambdós murs es difícil precisar-la en l'estat actual de les nostres excavacions, i tan sols l'excavació de tot l'àrea faria més fàcil assignar-li una cronologia correcta i el seu ús específic.

D'un moment més avançat han aparegut estructures en la cala número 3; restes significatives pel que fa a l'estructura urbanística d'aquesta àrea. Concretament han aparegut els fonaments d'un altre edifici que ens mostren sense dubte l'antiga orientació que portava el carrer de l'Hospital, ja que podem apreciar els signes d'una porta a la qual s'accediria des del mateix carrer de l'Hospital.

El que si és cert és que tots dos edificis són enderrocats en la fase de reorganització del conjunt conventual que transformarà aquesta zona en un espai militar. Fase que començaria una volta començats els primers enfrontaments de la Guerra Carlista. La definitiva ocupació pels contingents militars dels convents morellans dona pas a una etapa que, a nivell constructiu, ha estat documentada àmpliament per les nostres excavacions. Aquest període va del 1840 fins aproximadament el primer decenni del segle XX, quant les tropes abandonen les instal·lacions.

Cap al 1850 es crea a Morella la *Comandancia General del Maestrazgo* sota la *Capitania Militar de Valencia*, que veu ampliat els territoris sobre els quals té autoritat militar. Fruit probablement de la creació d'aquesta comandància es projecten unes obres que apareixen en un plànol alçat pel cos d'enginyers de l'exèrcit al 1855; i en el que es dona a conèixer la distribució i adequació de les

instal·lacions per a usos militars en la seva primera fase d'utilització.

Pel que fa a la nostra àrea d'estudi veiem com, pujant pel carrer de l'Hospital i des de l'entrada a l'església fins a la muralla de ponent existeixen dos entrades: hem pogut documentar la primera en l'excavació, una costa empedrada, que donava accés des del carrer de l'Hospital a l'interior de l'ampli pati situat a l'oest del claustre salvant el desnivell existent. Aquest pati, en el que tan sols apreciem construccions pròximes al refectori i cuines del convent, continuaria sent de terra, sense pavimentar. Amb una data incerta, però posterior al 1855, una sèrie successiva de reformes van configurant l'espai fins adquirir l'estat que coneixem en l'actualitat.

En primer lloc s'inutilitza l'accés empedrat al pati i s'adequa l'eixida d'aigües des del glacis del castell amb la construcció del clavegueram, del qual hem pogut documentar un tram. L'ampli pati continua amb la seva funció general; un espai obert de terra amb diverses construccions habilitades com a magatzems.

En una última fase la claveguera documentada és anul·lada i es construeix un nou edifici: amb una planta baixa amb un paviment empedrat, i un pis superior amb teulada a dos aigües configurarà tot el límit del quarter militar pel carrer de l'Hospital, inutilitzant les entrades existents i establint una nova orientació a tota aquesta àrea del convent. Aquest estat es manté fins que cap als voltants de 1910 s'abandona el quarter.

Des d'aleshores ençà, el procés de degradació de les estructures és general i s'accelerà una volta Morella va perdre la importància estratègica i militar que havia tingut en els temps passats.

APUNT FINAL. L'ENTERRAMENT D'ÈPOCA MEDIEVAL

La major part de les fases documentades han estat, com hem vist, les associades al període que va des del segle XVIII, i fonamentalment tot el període del segle XIX. Però en el transcurs de la nostra excavació hem pogut documentar ocupacions que al menys es remunten al període dels segles XII i XIII.

La fase més antiga trobada en aquesta intervenció ha estat documentada en la segona cala; consistint en una inhumació. L'enterrament està realitzat en una fossa simple arrodonida en la capçalera i els peus i excavada en el mateix terreny natural, a una profunditat mitjana de 122 centímetres tenint com a referència el paviment conservat en tot l'ambient. Es tracta d'un individu masculí, mort en

estat madur o senil al voltant dels 60 anys, i que ha desenvolupat un procés artròsic general a nivell de les articulacions postcranials (Agustí, Calderoni, 2004) La posició de l'esquelet és en decúbit supí amb les mans sobre la pelvis sense estar creuades. La seva orientació es oest-est amb la capçalera a l'oest i amb el cap lleugerament girat al sud. De caire modest, i sense sumptuositat no presenta cap tipus d'aixovar associat (Fig. 1).

La cronologia baix medieval ha estat confirmada per les anàlisis de C-14 realitzat amb un fragment de les restes de l'enterrament; que ha donat una cronologia 830 ± 60 BP; que una volta calibrada ha donat una amplada temporal que va dels anys 1160 al 1280 amb un 62,20 per cent de probabilitat (Agustí, Calderoni, 2004).

No hem trobat tampoc indicis d'altres inhumacions però no descartem la possibilitat que es tractés

d'una zona d'enterrament prèvia a la consolidació de l'establiment cristià que ocuparà altres zones de la població com cementiris (que ja han estat documentats en les fonts o en diverses excavacions).

BIBLIOGRAFIA

AGUSTÍ, B., CALDERONI, G. (2004): *Estudi antropològic i del C-14 de la UE-2018, Convent de Sant Francesc (Morella-Castelló)*. Informe inèdit Arqueocat, SL.

ULLOA, P. (2003): *Excavación arqueológica en los conventos de Sant Francesc y de las Agustinas*. Memòria inèdita. Generalitat Valenciana. Conselleria de Cultura. València.

Figura 1. Inhumació. Cala 2

